

Київський бейт-кнесет

*Храмом синагогу єврей ніколи не назве:
вона не замінює храм, а лише нагадує про те,
що він буде відновлений.*

Знову ми з вами, наші віртуальні «мандрівники»: візьмемо з книжкової полиці фоліант історії нашого вічно молодого, але вибіленого сивиною міста і відкриємо сторінку, що розповідає про спадщину великих представників єврейського народу – громадян нашого міста, а саме – про синагоги.

Але спочатку трохи історичної інформації про те, що таке взагалі релігія єврейського народу, де виникла і як розвивалася.

II тисячоліття до нашої ери, Східне Середземномор'я.

Саме тоді, згідно з уявленнями юдеїв, серед західносемітського скотарського та землеробського населення Східного Середземномор'я виник і почав формуватися юдаїзм.

Однак існує й інша точка зору про період виникнення цієї релігії, а саме – за даними деяких джерел, юдаїзм як цілісна релігія формувався протягом першої половини I тисячоліття до нашої ери.

Патріарх Авраам Авіну (Авраам, батько наш) по праву вважається першим євреєм. Саме з ним Бог уклав бріт – те, що ми, християни, знаємо як «Заповіт». Богом було обіцяно, що потомство Авраама буде збільшене і захищене, що отримає у володіння країну Ізраїль, але натомість нащадки Авраама візьмуть на себе місію виконання прописаних Богом заповідей (міцвот).

У нашій «прогулянці» ми не будемо детально зупинятися ні на 400-річному рабстві євреїв, ані на їх 40-річних мандрах під проводом пророка Моше рабейна (Мойсея, великого нашого). Зосередимо увагу на тому, що Бог через Мойсея дарував єврейському народу Богом натхненну Тору (Закон), відому як П'ятикнижжя Мойсеєве.

З моменту так званого Синайського одкровення бере початок, згідно з юдейською традицією, існування єврейського народу та прийняття ним юдаїзму.

Центром розвитку юдаїзму в період формування єврейської державності і єдиним дозволеним місцем культового служіння був Єрусалимський храм.

В історії Єрусалимського храму є два важливих періоди: перший храм існував з X ст. до н. е. до 586 року до н. е., а другий храм – з кінця VI ст. до н. е. до 70-х років н. е. Але саме протягом цих століть було сформовано основи храмового юдаїзму, а також завершено написання Священної книги – Танаху, християнам більш відомої як Старий Заповіт Біблії.

Уже в роки римського панування в юдаїзмі вирізнилося кілька напрямів:

- цадоким (саддукеї) – прихильники суворого храмового культу;

- аскетична месійська громада «Сини світла», яку прийнято ототожнювати з есеями (припускають, що з останніми пов'язане виникнення перших юдео-християнських громад);

- прушим (фарисеї) – прихильники демократизації вчення і розширення сфери звичайного права, так званої Усної Тори.

Після руйнування другого храму і вигнання євреїв з їх Юдеї лише вчення фарисеїв виявилось життєздатним. Воно й дало початок сучасному равіністичному юдаїзму.

Що ж зробили євреї, позбавлені Храму, позбавлені центру національного, культового та духовного життя?

У II столітті н. е. розпочалося виконання завдання з «будівництва огорожі навколо Тори», іншими словами, було прийнято рішення про заміну культової храмової служби на систему, яка буде регулювати життя єврейських громад – систему релігійного і звичайного права (галаха).

Невдовзі було завершено роботу зі створення канону Танаху, який складався з трьох частин: «Тора» (П'ятикнижжя Мойсея, Хумаш), «Пророки» (Невіїм) та «Писання» (Ктувім). Треба зазначити, що переломним моментом не тільки в єврейській історії, а й в історії всього людства стало Дарування Тори. Саме цій події присвячене свято Шавуот (ашкеназ, Свято тижнів, День перших плодів, ха-Ацерет).

Пройшовши вулицею Шота Руставелі, ми опиняємося біля цілі нашої «прогулянки» – Центральної (Хоральної) синагоги Києва.

У всі часи синагогу називали «бейт-кнесет» – «дім зборів». Власне слово «синагога» має корені від грецького слова «synagoge» – збори. А ще синагогу називають «шул» (на ідиш), корені – від німецького «Schule» (школа).

Доцільно поставити питання про час виникнення перших синагог.

До сьогодні немає точної відповіді на це питання. У наукових колах більшість істориків схиляються до періодів після руйнування Першого храму – IV століття до н. е. та початку Вавилонського полону. Науковим обґрунтуванням цьому служить згадка про те, що вигнані у Вавилон євреї,

збираючись у домах друзів, молилися та вивчали Тору. Трохи пізніше (період теж невідомий) почалося будівництво спеціальних будівель – перших синагог.

Київ, друга половина XIX століття.

Рік 1866 можна сміливо назвати роком появи єврейських молитовних будинків у Києві. До кінця XIX століття в місті було 23 молитовних будинки та 4 синагоги.

Кагал (єврейська громада) Києва ще в 1886 році звертався до київської влади з проханням про отримання дозволу на будівництво хоральної синагоги. Але, оскільки подібні дозволи надавав особисто міністр внутрішніх справ, то з урахуванням «межі осілості» він не дозволив євреям побудувати культову споруду не тільки в центральній частині Києва, а й у віддалених районах міста.

У ті роки в Києві жив відомий промисловець Лазар Ізраїлевич Бродський.

«Цукровий король», енергійний і широкоосвічений підприємець, засновник Другого пароплавства по Дніпру та його притоках, директор Київського товариства водопостачання, директор Товариства борошномельного парового млина, член Ради Міжнародного комерційного банку та член Ради

Товариства взаємного кредиту, учасник Всесвітньої виставки в Парижі, кавалер французького ордена Почесного легіону та ордена Святого Володимира – усе це про Лазаря Ізраїлевича Бродського.

У 90-х роках XIX століття Лазар Бродський вирішив, що євреям, які проживають у Києві, потрібне місце для зборів – хоральна синагога.

Ми можемо додати до активу цієї видатної особистості інші прекрасні будівлі, які прикрашають наше місто: Бессарабський ринок, Київський політехнічний інститут, Народний дім (зараз – Театр оперети).

Як ми вже зазначали, початкове клопотання та, власне, ефектний проєкт синагоги, розроблений на замовлення Бродського архітектором Шлейфером, були відхилені.

Проте в законодавстві того часу був один пункт, що дозволяв для різних релігійних і ритуальних цілей використовувати житлові чи господарські приміщення. Саме цим і скористалися Лазар Ізраїлевич Бродський та київський рабин Євсей Абрамович Цукерман.

Було підготовлено скаргу до Сенату на заборону будівництва, а точніше – прохання про пристосування житлового будинку під молельню. Але, що цікаво, до скарги було прикріплено креслення лише бокового фасаду синагоги з боку Рогнідинської вулиці, з якого будівля виглядала як житловий будинок.

Як результат, Сенат став на бік прохачів і надав дозвіл.

Бродський не забарився і виділив усю необхідну суму. Будівництво розпочалося в 1897 році. А 24 серпня 1898 року, до п'ятидесятирічного ювілею Лазаря Ізраїлевича Бродського, синагогу, побудовану будівельною конторою

Льва Гінзбурга, за проектом архітектора Георгія Павловича Шлейфера, урочисто відкрили.

В урочистій церемонії взяв участь губернатор Ф. Трепов, який відкрив золотим ключем парадний вхід.

Цікаво, що на церемонію урочистого відкриття Хоральної синагоги були запрошені й відповідно присутні голова міста Степан Сокольський, члени уряду, вищі губернські чиновники, відомі кияни, тобто вся «влада, що тримала», усі ті, хто доклав максимум зусиль, щоб ця церемонія не відбулася. Як було сказано вище, у функціях будь-якої синагоги, окрім проведення спільної молитви, читання і вивчення Тори та зборів громади, є й пункт про вирішення великого обсягу суспільних завдань. Саме для вирішення цих завдань Хоральна синагога, або «Синагога Бродського», і була заповідана київській громаді. Уже тоді майно синагоги оцінювалося в 100 000 рублів, а доходи в 1907 році перевищили межу 22 000 рублів. При синагозі, знову ж таки за підтримки Лазаря Бродського та на його особисті пожертви, було відкрито Ремісничу позикову касу зі статутним капіталом 100 000 рублів. Послугами каси тільки в 1901 і 1908 роках скористалися понад 800 осіб, які отримали позику на суму понад 90 000 рублів.

Зміна державного устрою для всієї території нашої країни не принесла позитивного результату, зокрема, і в питаннях релігії.

У 1926 році влада прийняла рішення про закриття Хоральної синагоги та передачу приміщення під клуб Професійного союзу кустарів. А хронологія подій щодо передачі та перепрофілювання синагоги була такою: 25 серпня

1926 року було прийнято та опубліковано Постанову президії Київської міської ради: «Враховуючи клопотання єврейських робітників і кустарів, а також у зв'язку з тим, що хоральна синагога обслуговує незначну кількість громадян, що поруч є купецька синагога, що в Києві немає приміщення для клубу єврейських робітників і кустарів – Хоральну синагогу передати в користування під клуб єврейським трудящим-робітникам і кустарям».

У колишній синагозі розмістились клуб кустарів «Дер Штерн» («Зірка»), Союз кустарів і ремісників-одинаків, профспілка чоботарів.

У 1929 році в будівлі вже колишньої синагоги розташовуються Державний єврейський театр юного глядача і Центральна єврейська бібліотека.

При об'єднанні театру і бібліотеки будівлі було надано назву Будинок єврейської культури.

На початку 1935 року вийшла Постанова РНК УСРР про передачу першого поверху будівлі в розпорядження Центральної єврейської бібліотеки.

З 1944 року приміщення почали використовувати як Театр естради і мініатюр, Театр юного глядача, Театр ляльок, Театр драми та комедії.

У 1955 році офіційно все приміщення було передано Київському театру ляльок.

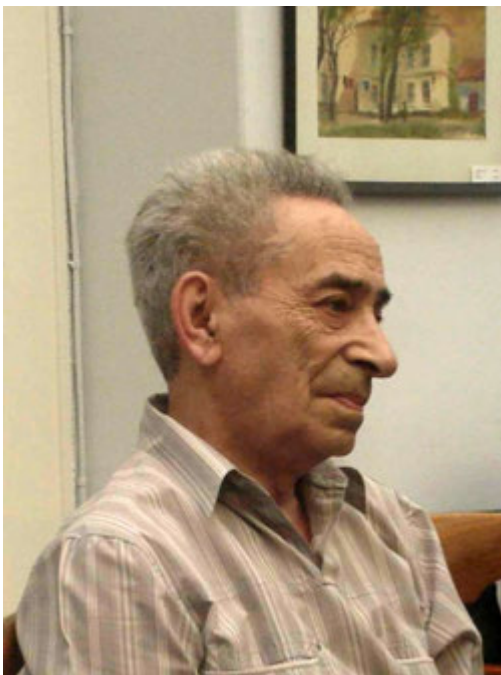

Поступово будівля втрачала свій автентичний вигляд, добудови зіпсували зовнішній вигляд, який раніше був дуже привабливим. А втілюючи в життя політику боротьби з проявами релігійних світоглядів, влада прибрала всю релігійну символіку.

Київська влада неодноразово приймала рішення про реконструкцію будівлі, але ні перебудований верхній поверх, ані прибудований фасад уже не змогли повернути її колишню привабливість.

У 1992 році, уже в часи незалежності України, вийшов Указ Президента України про повернення релігійним громадам культових споруд. А в грудні того ж року в синагозі було відновлено служби. Київська громада змогла відсвяткувати в ній Ханукку. Але повна передача будівлі затягнулася до 1997 року.

У 1997 році, після повної передачі будівлі, розпочались відновлювальні та реставраційні роботи за кошти європейських філантропів. Загальне керівництво всіма роботами було запропоновано архітектору Юрію Абрамовичу Паскевичу.

Урочисте відкриття синагоги після проведення всіх робіт відбулося 14 березня 2000 року.

Уся київська єврейська релігійна громада у 2008 році відсвяткувала 110-річчя бейт-кнесету. Сьогодні синагозі вже понад 120 років, вона є центральною у нашому місті.

Давайте разом з вами, залишивши метушню дня за порогом синагоги, цілком усвідомивши, що наше буття є своєрідним тимчасовим «відрядженням» для

нашої душі, яка з часом все одно «повернеться додому, у рай, щоб з'єднатися з Творцем», завітаємо всередину синагоги.

Просторий молитовний зал.

За звичаєм, жінкам вхід до нього заборонено, для їхньої молитви їм відведено балкон, жіноча частина – езрат нашім.

А центральний нижній зал відведено лише для чоловіків, аби вони під час молитов могли сконцентруватися на духовній праці, а не відволікати увагу на присутніх жінок. Є й винятки: якщо синагога одноповерхова, то молитовний зал поділяють на дві частини спеціальною решіткою чи перегородкою (мехіца). У такому випадку чоловіки моляться з одного боку молитовного залу, жінки – з другого.

На відміну від молитовних будівель інших конфесій, у синагозі в нижньому молитовному залі розміщення вірян передбачає сувору субординацію: попереду сидять найбільш шановані та високопоставлені члени громади. Більше того, існують так звані іменні стільці, призначені для благодійників та відомих осіб.

Нижній зал, без балкона, уміщує до п'яти тисяч вірян.

Стародавні сувої Тори розміщують у центрі залу. Навпроти дверей головного залу розташована шафа з витонченим декором – головний елемент синагогального облаштування – священний ковчег (Арон га-кодеш), у якому і зберігаються сувої Тори. Арон га-кодеш завішують спеціальною тканиною, яка називається «парохет».

Відчиняють ковчег для того, щоб узяти сувій Тори для читання або повернути його назад.

Власне, арон га-кодеш – місце для зберігання Тори та чотирикутне підвищення – біма, на якому стоїть спеціальний стіл, де сувій можна розгорнути для читання, – це єдиний і обов'язковий атрибут будь-якої синагоги. У різних країнах архітектура синагоги та її деталі дуже відрізняються, але синагогальна служба, функції синагог та синагогальні посади майже не зазнали змін протягом 2500 років існування цього інституту.

До речі, у нашій країні є 700-річний примірник Тори. Варто також зазначити, що Україна посідає друге місце серед держав за кількістю внесених до списку Праведників світу.

Поряд з арон га-кодешем міститься амуд – спеціальний пюпітр, на який людина, що веде молитву, кладе молитовник.

Таку людину називають «представником громади» (шаліах цібур, скорочено – шац), і нею може бути будь-хто з тих, хто молиться. У тому випадку, коли громада винаймає для ведення богослужіння професіонала з музичною освітою, його зазвичай називають «кантором», або «хазаном».

Поряд з молитовною залою, при виході, міститься поминальна стіна з численними мерехтливими вогниками, що символізують душі померлих. Саме тут віряни читають кадиш – особливу молитву за померлих, просячи Творця про милість, щоб померлий швидше потрапив до раю.

Цікаво з точки зору християн наступне приміщення, яке використовується як для переговорів, так і для святкування весільного обряду, зокрема, для прийому подарунків та привітань з нагоди весілля. На відміну від інших релігійних будівель, у цьому залі можна відзначити цю урочисту подію, у синагозі з цією метою спеціально накривають столи.

До урочисто прикрашеного залу примикає балкон. Просторий балкон займає особливе місце у весільній церемонії – адже шлюби між євреями мають здійснюватися просто неба.

До речі, про балкон та благодійність.

Балкон у київській синагозі було відреставровано завдяки українському бізнесмену Олександрю Леонідовичу Меламуду. А про благодійність і благодійників тут скрізь нагадують круглі позолочені таблиці з іменами жертводавців, тим самим віддаючи належне й честь добрим членам громади.

Перш ніж оглянути невідомі нам внутрішні приміщення та ознайомитися з оздобленням синагоги, хотілося б підкреслити, що будь-яка людина будь-якої релігії, не обов'язково єврей, може прийти до синагоги і, якщо є важливі життєві питання, задати їх рабину чи будь-якому члену громади та отримати відповідь.

Внутрішнє убранство синагоги може бути різним – усе залежить від матеріальних можливостей громади. Стіни, як правило, прикрашають картинами, мозаїками, фресками, вітражами, але не зображеннями людей. На відміну від релігійних будівель християнських течій, у синагозі немає і не може бути ікон чи статуй: євреї – суворі монотеїсти, не поклоняються зображенням і статуям, для них це прирівнюється до ідолопоклонства, тобто до зради Творцеві.

Ось і дійшла логічного завершення чергова наша «прогулянка» до київських пам'яток.

Перш ніж, як завжди, казати вам: «До нових зустрічей», не як рекламу, пропонуємо відвідати ресторан «Кінг Давід», розташований з іншого боку синагоги, насолодитися смачними солодкими стравами і відпочити в атмосфері доброзичливості та уваги.

Джерела

Синагоги Центральної України, ч. 1: Синагоги Києва і Київської області. URL: https://myshtetl.org/synagogues/syn_kiev.html.

Синагога Бродського: історія центрального іудейського храму в Києві. URL: <https://www.44.ua/news/3036831/sinagoga-brodskogo-istoria-centralnogo-iudejskogo-hrama-v-kyieve-foto>.

Хоральна синагога Бродського. URL: <http://zametkin.kiev.ua/horalnaya-sinagoga-brodskogo/>

В серці української столиці – синагога імені Бродського. URL: https://risu.ua/ru/v-serdce-ukrainskoy-stolicy-sinagoga-imeni-brodskogo_n69010.

Київ від минулого до майбутнього. URL: <https://kyivpastfuture.com.ua/ru/sinagoga-brodskogo-ystoryya/>.

Хоральная синагога (Бродская синагога). URL:
<https://otdyhaem.com.ua/kievskaja/kiev/horalnaja-sinagoga/>.

Иудаизм. URL: <https://eleven.co.il/judaism/general-information/11877/>.

Религиозная этика. URL: <https://eleven.co.il/judaism/religious-ethics/>.

О названии «синагога». URL: <https://sinagoga.jeps.ru/sinagoga/chto-takoe-sinagoga.html>.

Еврейская молитва. Ч. XIII. Синагога: архитектура и внутреннее убранство.
URL: <https://jatora.com/evrejskaja-molitva-chast-xiii-sinagoga-ar/>.

Чем синагога отличается от храма и церкви. URL:
[https://arzamas.academy/materials/1979#:~:text=%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B0%20\(%D0%BE%D1%82%20%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%87.,%D1%82%D0%BE%D0%BC%2C%20%D1%87%D1%82%D0%BE%20%D0%BE%D0%BD%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%82%20%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD.11](https://arzamas.academy/materials/1979#:~:text=%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B0%20(%D0%BE%D1%82%20%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%87.,%D1%82%D0%BE%D0%BC%2C%20%D1%87%D1%82%D0%BE%20%D0%BE%D0%BD%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%82%20%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD.11) вопросов про иудаизм. URL: <https://arzamas.academy/mag/342-jews>.

Володимир Мещєряков
провідний науковий співробітник
сектору освітньої роботи МІДЦ

Тетяна Мещєрякова
провідна лекторка
сектору освітньої роботи МІДЦ